

TÄTORTERNAS VARDAGSRUM

Fyra recept på utveckling av torg och offentliga miljöer

Enkla recept för utveckling av torg och offentliga miljöer

Samtliga illustrationer i detta dokument är skapat av Sesam Arkitekter i Kristianstad. Texten är skriven av projektmedlemmarna som en del av slutresultatet för att sprida lärdomarna vi fått under resans gång.

PROJEKTET TÄTORTERNAS VARDAGSRUM

4

- 5 Bakgrund till projektet
- 6 Mål och syfte
- 7 Vardagsrum i olika kontexter
- 8 Flexibla och temporära åtgärder

METOD - STEG FÖR STEG

9

- 10 1 Förutsättningar, behov och resurser
- 11 2 Förrätten - lågt hängande frukter
- 12 3 Varmrätten - Lärdomar från förätten
- 13 4 Efterrätten - Mer permanenta åtgärder
- 14 5 Säsongsrätter istället för trerättermiddag?

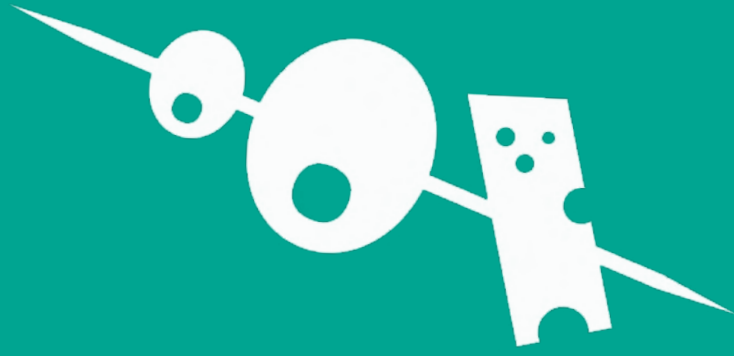
RECEPT PÅ FYRA OLIKA VARDAGSRUM

15

- 17 Gamlegården - Stadsdelstorget
- 22 Stora torg - Stadstorget
- 27 Fjälkinge - Stationstorget
- 32 Maglehem - Bytorget

PROJEKTET TÄTORTERNAS VARDAGSRUM

BAKGRUND TILL PROJEKTET

Tätorternas vardagsrum är ett visionsprojekt där Kristianstads kommun tillsammans med RISE forskningsinstitut och Sesam Arkitekter i Kristianstad fått bidrag av Vinnova inom utlysningen Framtidens attraktiva livsmiljöer – lärdomar från pandemin.

Projektet vill visa på hur fyra centrala platser i tätorter med olika förutsättningar kan utvecklas för att skapa attraktiva livsmiljöer utifrån de nya förutsättningarna efter pandemin. Platserna är valda för att spegla de fyra tätortstyperna centralort, förort, större tätort och mindre tätort och därmed vara representativa för övriga tätorter i kommunen samt möjlighet att överföra erfarenheterna till övriga kommuner i landet.

Platserna är Stora torg i Kristianstad (centralort), Gamlegårdens centrum i stadsdelen Näsby (förort), Fjälkinge centrum (större tätort) och Maglehem kyrkby i södra delen av kommunen (mindre tätort). Alla de fyra platserna har sina utmaningar med bristande kvaliteter, funktioner och gestaltning eller utgör utsatt stadsdel (Gamlegården).

Genom att tillföra flexibla och innovativa lösningar för handel, service, kultur och rekreation kan tätorternas vardagsrum få de funktioner och kvaliteter som behövs för att skapa attraktiva livsmiljöer som bidrar till en hållbar samhällsutveckling. Tillägg kan ske i form av "pop up" trädgårdar, konstverk, idrottsfunktioner, kaféer, återvinningsstationer, lekplatser med mera eller i form av food trucks och paviljonger för restauranger, kaféer och torghandel. Många av platserna är idag flexibla och kan användas för scenframträdande, idrottsevenemang, valstugor, tivoli, marknader med mera. Ny teknik med obemannad handel och service kan ge förutsättningar för nya butiker och kommunal service där det idag saknas. Pop up torg kan vara ett sätt att testa

stadsutveckling utan stora investeringar för att på längre sikt utveckla mer permanenta lösningar och visa på möjligheterna till en renässans för tätorternas vardagsrum.

Projektet vill visa på en verktygslåda av både generella och platsspecifika lösningar och gestalta dessa platser på ett tilltalande sätt. Genom att fokusera på temporära och kostnadseffektiva lösningar ges flexibla lösningar som kan provas innan de blir permanenta med större investeringar. Detta gör det också möjligt att arbeta med mångfunktionella centrum där många olika verksamheter kan samverka över tid och i rummet. För att en mindre tätort skall få en god service kanske det räcker med en viss funktion en gång i veckan som därmed kan förse många tätorter med samma service under hela veckan. Kombinationen av olika mångfunktionella lösningar kan också öka lönsamheten för varje näringsidkare och därmed öka servicen för invånarna.

MÅL OCH SYFTE

Pandemin har synliggjort behovet av tätorternas vardagsrum bland annat för att möta nya behov hos en växande andel som arbetar hemma. Samtidigt har dessa vardagsrum under lång tid förlorat i attraktivitet till exempel som en följd av konkurrens från externhandel. Pandemins nya livsmönster har skapat behov av att återskapa tätorternas vardagsrum. Genom att visa olika flexibla åtgärder kommer dialoger etableras med lokala aktörer, som boende och näringslivsaktörer, vilket skapar möjligheter att möta de nya utmaningar som samhället står inför efter pandemin.

I projektet studerades den roll som flexibla, småskaliga och temporära åtgärder kan spela för att återvitalisera offentliga platser i tätorter i Sverige, detta vid sidan av ordinarie planeringsprocesser. Det kan exempelvis handla om nya småskaliga och flexibla sätt att testa, etablera och sprida mobilitetstjänster, konst och kultur, social service, handel, idrott, lek och rekreation, utbildning med mera.

Övergripande mål för projektet

Att stärka tätorternas vardagsrum genom flexibla, innovativa och mångfunktionella lösningar som stärker lokal service, kultur, handel, resiliens och attraktivitet.

Projektets tre målsättningar:

1

Att starta en samverkan mellan de olika aktörer som kan påverka tätorternas vardagsrum i positiv riktning.

2

Att få en vision för hur tätorternas vardagsrum kan utvecklas med en blandning av ny teknik, innovativa arbetsmetoder och beprövade metoder samt presentera visionen på ett gestaltat och pedagogiskt sätt för fortsatt dialog och genomförande tillsammans med kommuninvånare, fastighetsägare och näringsliv.

3

Att Kristianstads kommun kritiskt prövar olika verktyg för att på sikt hitta den bästa lösningen både generellt och specifikt för de aktuella platserna.

Projektet resulterade i en genomgång av existerande forskning, fallbeskrivningar, digitala visualiseringar samt utställningar på de fyra platserna, med presentation för lokalbefolkningen under sommaren år 2023.

VARDAGSRUM I OLIKA KONTEXTER

Våra offentliga platser, våra vardagsrum, i städer och samhällen är en central del av vår livsmiljö och hur pass vi värdesätter dem beror på ett flertal faktorer. Det rör sig i grunden om våra basala och långsiktiga behov av användbarhet och upplevelse. Dessa vardagsrum har också en demokratisk dimension som våra gemensamma rum i staden eller samhället, rum som ska tillgodose det allmänna. I princip kan inte staden eller samhället fungera och upplevas till fullo utan dessa vardagsrum.

Hur våra vardagsrum formas och hur de kan förändras över tid beror på sammanhanget och vilka behov som föreligger. Rummets former och hur det är avsett att användas på en övergripande och strukturell nivå är ofta fastlagt genom detaljplanering där det bestämts hur dessa rum ska förhålla sig till byggnadskvarter och hur dessa får bebyggas. I en tätare stadsmiljö finns det ofta en mängd intressen att beakta och behoven av detaljplan är därför större än i mindre orter och samhällen.

Genom detaljplaneringen finns det även möjlighet att bestämma hur dessa rum, den offentliga platsen, är avsedda att användas, bebyggas och utformas mer i detalj. Det är ovanligt med sådana planbestämmelser, framför allt för att de låser fast en viss ordning i rummet som kan upplevas som ett hinder vid behov av förändringar över tid.

Vardagsrum som inte är planlagda kan generellt sett förhålla sig mer fritt till de behov av förändringar som kan tänkas uppkomma. Olika slags samarbeten inom lokalsamhället är då en framgångsfaktor. Det flesta offentliga platser i landet har kommunalt huvudmannskap och enbart regleringar på en övergripande nivå. Det står därför kommunen förhållandevis fritt att forma människors vardagsrum med utgångspunkt i sammanhanget och behov.

FLEXIBLA OCH TEMPORÄRA ÅTGÄRDER

Pandemin har visat hur förutsättningarna för våra vardagsrum kan förändras väldigt snabbt. Det har blivit tydligt att ett mer flexibelt och kostnadseffektivt sätt att stärka till exempel lokal service, handel och kultur är mer resiliënt än mer permanenta lösningar med stora investeringar. Att utveckla dessa vardagsrum med mindre och temporära insatser får därför ses som en framgångsfaktor. Genom att kombinera kunskap om den byggda livsmiljön med innovationsarbete kan en mängd allmänna behov tillgodoses inom sina specifika tids- och kostnadsramar.

Med projektet vill vi sprida goda exempel på hur kommuner, företag, föreningar och privatpersoner kan samverka tillsammans i stadsutvecklingsprojekt.

Vad är tätorternas vardagsrum?

Projektet vill belysa värdet av robusta och välfungerande offentliga platser i våra tätorter. Det finns ett behov av att tänka nytt kring hur vi kan använda dessa offentliga platser och se dem som tätorters vardagsrum framöver.

METOD - STEG FÖR STEG

FÖRUTSÄTTNINGAR, BEHOV OCH RESURSER

Till en början bör man ställa sig en rad frågeställningar: Vilket typ av offentlig miljö är det som ska utvecklas? Är det en offentlig miljö som det behövs testas på och därefter bli mer permanent i sina lösningar eller är det en offentlig miljö som behöver vara flexibel över året? Vem är det som äger platsen (kommun eller privat mark)? Och vem är det som nyttjar platsen i dagsläget? Och är det bra så eller vill man ändra på vem som tar platsen i besittning?

Förutsättningar, behov och resurser

Det första steget i att utveckla den offentliga miljön är att kartlägga behoven, resurserna och förutsättningarna som finns på platsen. På samtliga fyra platser i vårt projekt har en dialog med relevanta aktörer, platsanalys och uppsamling av befintlig research gjorts, innan och under framtagning av förslag på utformning av platserna. Avstämningar under projektets väg har gjorts med intressegrupper, byalag, kulturföreningar och invånare för att förankra projektet på platsen och få koll på platsens behov, resurser och aktörer.

Behoven kan exempelvis vara:

- större serviceutbud
- fler sittplatser
- bättre tillgång till den offentliga ytan
- mysigare rumsligheter på platsen
- mer grönska
- mer attraktivt för kvinnor och barn
- ökad trygghet och säkerhet
- förstärka torgets och ortens identitet
- skapa en ickekommersiell mötesplats
- mer färg och mönster på platsen
- skapa innehåll på platsen som lockar besökare

Resurserna kan exempelvis vara:

- aktiv och engagerad lokalbefolkning
- många uppehåller sig på platsen i väntan på buss och tåg
- tillfälliga arrangemang och aktiviteter
- rik historia
- stort genomflöde av människor
- många viktiga målpunkter runt torget
- närhet till handelsstråk
- väl avgränsad karaktär
- flexibel yta
- stor kulturell mångfald i området

Aktörerna kan exempelvis vara:

- Näringsidkare i närområdet
- Det lokala idrottslaget
- Byaföreningen
- Skolor i närområdet
- Kommunen
- Lokalpolitiker
- Kommunala eller privata fastighetsägare

I varje steg nedan (förrätt, huvudrätt, efterrätt) behöver en beskrivning tas fram över vem som har ansvar för de olika åtgärderna. Exempelvis om det är kommunens som har ett huvudansvar i samarbete med föreningar eller andra intressenter.

2

FÖRRÄTTEN

LÅGT HÄNGANDE FRUKTER

"Förrätten" är det första steget som tas för att aktivera platsen och för att få i gång känslan av att det händer någonting i området. Det är lättare åtgärder som kräver mindre resurser men som ger stor effekt. Dessa åtgärder har hög flexibilitet för att snabbt kunna få igång aktivitet samtidigt som man enkelt kan justera efter eventuellt uppkommande problem.

Exempel på enklare åtgärder är:

- Användande av färg, på mark och väggar
- Odlade i planteringslådor
- Skapande av mindre byggda element
- Flyttbara möbler och växtlighet
- Pop up vagn för mat och dryckesförsäljning
- Skapande/tydliggörande av platser för events (dansuppvisning, bakluckeloppis, sport etc.)

Engagera tillsammans

"Förrättens" åtgärder kan man engagera lokalinvånarna, gärna i form av event där man tillsammans förändrar och rustar upp platsen. På så sätt bibehåller man platsens relevans och medvetandegör den, samtidigt som man förstärker invånarnas band till varandra och känslan av ägandeskap av platsen.

3

VARMRÄTTEN

LÄRDOMAR FRÅN FÖRRÄTTEN

"Varmrätten" består av att förstärka och förbättra med hjälp av lärdomarna från "Förrätten". De framgångsrika delarna justeras, förbättras och permanentas. Delarna som inte fungerade tas bort. Förslagsvis samlar kommunen in information från lokalbefolkningen om hur "förrätten" har tagits emot. Vad som var gott och inte. Därefter kan man se vad som ska förfinas och permanentas, samt vad som ska hållas flexibelt och förändringsbart för brukarna.

Exempel på uppgraderingar:

- Att skapa en markbeläggning på tidigare målade ytor
- Att plantera växtlighet i marken som tidigare stått i odlingslåda
- Fast byggnation (pergola, bänkar, vindskydd)
- Framdragningsinfrastruktur (el, belysning, ljud, vatten, värme)

Fira och visa

När "varmrätten" är färdigbyggd kan förslagsvis en festival hållas för allmänheten med t.ex. uppvisningar, lek och matstånd. Detta skapar både marknadsföring och stärker de sociala banden mellan invånarna och kopplingen till platsen. Genom att skapa ett event visar man andra intressenter att det går att hålla flera olika typer av event här även i framtiden.

4

EFTERRÄTTEN

MER PERMANENTA ÅTGÄRDER

När "förrätten" och "varmrätten" är över så har en viss tid hunnit gå och man kan känna av vilken typ av riktning det nya torget och området har tagit. Därefter kan det bedömas hur man går vidare med området. Kanske ska man ta ett större grepp på platsen utifrån det man åstadkommit. Kanske ska man koppla ihop närliggande platser också. Se på platsen som en del av en större helhet. För dessa stora grepp behövs en dialog mellan lokala aktörer och kommunen.

Exempel på större grepp:

- Nybyggnation på platsen eller i direkt närhet
- Upprustning/tillbyggnad/ändrad användning av byggnader på platsen
- Skapande av större landmärke
- Skapande av mer permanent plats för event
- Omdragning av vägar/övrig infrastruktur på/till platsen

5

SÄSONGSRÄTTER

ISTÄLLET FÖR TRERÄTTERS Middag

I fallet med Stora Torg så är detta en plats som behöver vara flexibel i sin utformning året om, ett cykliskt torg som återkommande är en plats för stadsfestival, julmarknad och andra event. Här passar säsongsrätterna bättre än en trerättersmiddag. I projektet presenterade vi tre olika typer av säsongsrätter för ett torg med flexibel användning. Projektet delade in säsongsrätterna i tre olika kategorier:

Husmanskost

"Husmanskost" är ett förslag på hur torget kan se ut till vardags när det inte är några stora event vid torget.

Sommarbuffé

"Sommarbuffé" är ett förslag på hur torget skulle kunna se ut sommartid då kvällarna är ljusare, klimatet varmare och fler turister befinner sig i staden.

Julbord

"Julbord" är ett förslag på hur torget kan se ut vintertid runt jul och vinterlov.

Ritual och festival!

Event och festivaler är viktiga aktiviteter som hjälper till att skapa en gemenskap och sammanhållning för en plats. Ofta är dessa knutna till naturens cykler. Körsbärstrådet bjuder på både blomning och höstfärger då till exempel picknickar och grillfester kan anordnas. Att låta platsens invånare dessutom vara med och plantera träden skapar en starkare känsla av att man äger och har ansvar för platsen.

RECEPT FÖR FYRA OLIKA VARDAGSRUM

Under detta kapitel presenteras projektets visionsresultat i sin helhet för de studerade platserna

GAMLEGÅRDEN, STADSDELTORGET (sida 17-21)

STORA TORG, STADSTORGET (sida 22-26)

FJÄLKINGE, STATIONSTORGET (sida 27-31)

MAGLEHEM, BYTORGET (sida 32-35)

